

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>

LINGUOPRAGMATIC SIGNIFICANCE OF ANALOGY AND CALQUE IN PROVIDING COMMUNICATIVE TRANSLATION

Gulcharos Sotiboldiyeva

Teacher, Uzbekistan State World Languages University

gulcharos.muratovna@gmail.com

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: analogy, calque, translation transformations, communicative translation, linguopragmatics, adequacy.

Received: 08.03.26**Accepted:** 09.03.26**Published:** 10.03.26

Abstract: This article is devoted to the issue of the linguopragmatic essence of analogy and calque in the translation process and their role in ensuring communicative translation. The study scientifically and theoretically analyzes the importance of analogy in ensuring substantive and functional compatibility, and the role of calque in preserving the conceptual structure of the original language units. The article reveals the features of the use of these transformations depending on the communicative situation and justifies their role in achieving pragmatic adequacy. The results of the study show that the appropriate and balanced use of analogy and calque is an important factor in ensuring the communicative effectiveness of translation.

ANALOGIYA VA KALKALASH TRANSFORMATSIYALARINING KOMMUNIKATIV TARJIMANI TA'MINLASHDAGI LINGVOPRAGMATIK AHAMIYATI

Gulcharos Sotiboldiyeva*O'qituvchi**O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti*gulcharos.muratovna@gmail.com*Toshkent, O'zbekiston***MAQOLA HAQIDA**

Kalit so'zlar: analogiya, kalkalash, tarjima transformatsiyalari, kommunikativ tarjima, lingvopragmatika, adekvatlik.

Annotatsiya: Mazkur maqola tarjima jarayonida analogiya va kalkalash transformatsiyalarining lingvopragmatik mohiyati hamda ularning kommunikativ tarjimini ta'minlashdagi o'rni masalasiga

bag'ishlanadi. Tadqiqotda analogiya transformatsiyasining mazmuniy va funksional moslikni ta'minlashdagi ahamiyati, kalkalash transformatsiyasining esa asliyat til birliklarining konseptual tuzilishini saqlab qolishdagi roli ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada ushbu transformatsiyalarning kommunikativ vaziyatga bog'liq holda qo'llanish xususiyatlari ochib berilib, ularning pragmatik adekvatlikka erishishdagi o'rni asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari analogiya va kalkalash transformatsiyalarining o'rinni va muvozanatli qo'llanilishi tarjimaning kommunikativ samaradorligini ta'minlashda muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ТРАНСФОРМАЦИЙ АНАЛОГИИ И КАЛЬКИРОВАНИЯ В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОММУНИКАТИВНОГО ПЕРЕВОДА

Гулчарос Сотиболдиева

Преподаватель

Узбекский государственный университет мировых языков

gulcharos.muratovna@gmail.com

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: аналогия, калькирование, переводческие трансформации, коммуникативный перевод, лингвопрагматика, адекватность.

Аннотация: Данная статья посвящена рассмотрению лингвопрагматической сущности трансформаций аналогии и калькирования в процессе перевода, а также их роли в обеспечении коммуникативного перевода. В исследовании с научно-теоретической точки зрения анализируется значение трансформации аналогии в обеспечении содержательной и функциональной эквивалентности, а также роль трансформации калькирования в сохранении концептуальной структуры единиц языка оригинала. В статье раскрываются особенности применения данных трансформаций в зависимости от коммуникативной ситуации и обосновывается их значение в достижении прагматической адекватности. Результаты исследования показывают, что уместное и сбалансированное применение трансформаций аналогии и калькирования является важным фактором обеспечения коммуникативной эффективности перевода.

Kirish. Tarjima faoliyati bugungi kunda murakkab lingvistik va pragmatik jarayon sifatida qaralmoqda. Har bir til o'ziga xos semantik tuzilma, madaniy kod va kommunikativ an'analariga ega bo'lgani sababli, asliyat til matnini tarjima tilida to'laqonli qayta yaratish muayyan transformatsiyalarni talab etadi. Shu nuqtayi nazardan tarjimada kommunikativ moslikni ta'minlash masalasi tarjimashunoslikning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi.

Kommunikativ tarjima nazariyasiga ko'ra, tarjimaning asosiy vazifasi matnning faqat mazmuniy jihatini emas, balki uning pragmatik yo'nalishi, muallif niyati va auditoriyaga ko'rsatadigan ta'sirini ham saqlab qolishdan iborat. Bunday vazifani bajarishda tarjima transformatsiyalari muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Xususan, analogiya va kalkalash transformatsiyalari asliyat til birliklarini tarjima tilining lingvistik va pragmatik imkoniyatlari orqali qayta talqin qilishga xizmat qiladi. Mazkur maqolada analogiya va kalkalash transformatsiyalarining lingvopragmatik mohiyati hamda ularning kommunikativ tarjimini ta'minlashdagi ahamiyati izchil tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodologiyasi. Tarjima transformatsiyalari masalasi ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan o'rganilgan. Xususan, V.Komissarov, L.Barxudarov, A.Shveytsyer, E.Nida, P.Nyumark kabi olimlarning tadqiqotlarida tarjima jarayonida yuzaga keladigan lingvistik va pragmatik muammolar turli jihatlardan tahlil qilingan. Mazkur tadqiqotda tavsifiy-tahliliy, qiyosiy va funksional-pragmatik metodlardan foydalanildi. Analogiya va kalkalash transformatsiyalari kommunikativ vaziyat bilan bog'liq holda o'rganilib, ularning tarjimada qo'llanish mexanizmlari tahlil qilindi.

Analogiya transformatsiyasi asliyat til birliklarini tarjima tilida mazmunan va funksional jihatdan yaqin bo'lgan birliklar orqali ifodalashni nazarda tutadi. Bu transformatsiya, asosan, asliyat til birliklarining to'g'ridan-to'g'ri ekvivalenti mavjud bo'lmagan holatlarda qo'llaniladi. Lingvopragmatik nuqtayi nazardan analogiya transformatsiyasi qabul qiluvchi auditoriyaning kognitiv tajribasiga tayanadi. Tarjimon mazmunni auditoriya uchun tanish bo'lgan tushunchalar orqali ifodalab, matnning idrok etilishini yengillashtiradi. Natijada kommunikativ samaradorlik oshadi va pragmatik uzilishlarning oldi olinadi.

Analogiya transformatsiyasi kommunikativ tarjimada moslashuvchanlikni ta'minlaydi. Asliyat tilga xos bo'lgan milliy-madaniy yoki ijtimoiy tushunchalar tarjima tilida funksional jihatdan yaqin birliklar orqali beriladi. Bu holatda mazmuniy yadro saqlanadi, ifoda shakli esa o'zgaradi. Mazkur transformatsiya, ayniqsa, badiiy va publitsistik matnlar tarjimasida keng qo'llaniladi. Chunki bunday matnlarda auditoriyaga ta'sir ko'rsatish, emotsional va ekspressiv rangni saqlash muhim hisoblanadi.

Kalkalash transformatsiyasi asliyat til birliklarining tarkibiy va semantik tuzilishini tarjima tilida imkon qadar saqlab qolishni nazarda tutadi. Bu transformatsiya ko‘pincha terminologik birliklar, abstrakt tushunchalar va yangi so‘z birikmalarini tarjima qilishda qo‘llaniladi. Lingvopragmatik jihatdan kalkalash transformatsiyasi konseptual aniqlikni ta‘minlaydi. Tarjima jarayonida asliyat til tushunchasining ichki mantiqiy tuzilishi buzilmaydi, bu esa ilmiy va rasmiy matnlarda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalkalash transformatsiyasi tarjimada asliyat til birliklarining tarkibiy-semantik tuzilishini saqlashga intilishi bilan xarakterlanadi. Ushbu transformatsiya ko‘pincha terminologik birliklar, ijtimoiy-siyosiy tushunchalar, ilmiy atamalar hamda yangi konseptlarni tarjima qilishda qo‘llaniladi. Kalkalash orqali asliyat tilga xos bo‘lgan tushunchaning ichki mantiqiy tuzilishi tarjima tilida qayta yaratiladi.

Lingvopragmatik nuqtayi nazardan kalkalash transformatsiyasi mazmunning aniqligi va izchilligini ta‘minlashga xizmat qiladi. Tarjima jarayonida asliyat matnning konseptual yadrosi saqlanib qoladi, bu esa ilmiy va rasmiy uslubdagi matnlarda kommunikativ buzilishlarning oldini oladi. Shu bilan birga, kalkalash transformatsiyasi qabul qiluvchi auditoriyaning tayyorgarlik darajasini hisobga olishni talab etadi. Agar auditoriya mazkur tushunchaga tayyor bo‘lmasa, kalkalangan birlik kommunikativ samaradorlikni pasaytirishi mumkin.

Analogiya va kalkalash transformatsiyalari tarjima jarayonida turli lingvopragmatik vazifalarni bajaradi. Analogiya transformatsiyasi, asosan, qabul qiluvchi auditoriyaga moslashuvni ta‘minlashga xizmat qilsa, kalkalash transformatsiyasi mazmuniy va konseptual aniqlikni saqlab qolishga yo‘naltirilgan.

Analogiya transformatsiyasida tarjimon auditoriyaning kognitiv tajribasiga tayanadi va asliyat til birliklarini funksional jihatdan yaqin bo‘lgan vositalar orqali ifodalaydi. Kalkalash transformatsiyasida esa tarjimon asliyat tilning tarkibiy tuzilishini imkon qadar saqlab qolishga intiladi. Shu bois bu ikki transformatsiya bir-biriga qarama-qarshi emas, balki o‘zaro to‘ldiruvchi xususiyatga ega. Kommunikativ tarjimada ushbu transformatsiyalarning qaysi biri ustuvor bo‘lishi matn turi, kommunikativ vaziyat va auditoriya xususiyatlariga bog‘liq holda belgilanadi.

Analogiya va kalkalash transformatsiyalarining samarali qo‘llanilishi tarjimonning kasbiy kompetensiyasiga bevosita bog‘liq. Tarjimon nafaqat asliyat va tarjima tillarini mukammal bilishi, balki ularning madaniy, pragmatik va diskursiv xususiyatlarini ham chuqur anglagan bo‘lishi lozim. Lingvopragmatik jihatdan asoslangan qaror qabul qilish tarjimonda yuqori darajadagi analitik tafakkurni talab etadi. Tarjimon har bir konkret holatda mazmunni auditoriyaga mos yetkazish yoki konseptual aniqlikni saqlash o‘rtasida muvozanatni topishi zarur.

Natija va muhokamalar. Mazkur tadqiqot natijalari analogiya va kalkalash transformatsiyalarining kommunikativ tarjimoni ta‘minlashdagi o‘rni va lingvopragmatik

ahamiyatini har tomonlama yoritib berdi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, tarjima jarayonida mazmunni faqat semantik darajada emas, balki pragmatik, kognitiv va madaniy omillar bilan uyg'un holda yetkazish zarur. Aynan analogiya va kalkalash transformatsiyalari ushbu murakkab jarayonda samarali vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Birinchidan, analogiya transformatsiyasi tarjima qilinayotgan birlikning mazmunini qabul qiluvchi auditoriya ongiga yaqin bo'lgan tushunchalar orqali ifodalash imkonini beradi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, analogiya asosida amalga oshirilgan tarjimalar o'quvchi yoki tinglovchi tomonidan tezroq va osonroq qabul qilinadi. Bu esa kognitiv qulaylikni ta'minlaydi hamda matnning kommunikativ samaradorligini oshiradi. Analogiya transformatsiyasi ayniqsa madaniy jihatdan farqli muhitlarda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki u begona konseptlarni mahalliy tajriba bilan bog'lash imkonini beradi. Natijada pragmatik moslik kuchayadi, ya'ni matnning ta'sir kuchi va kommunikativ niyati saqlanib qoladi.

Ikkinchidan, kalkalash transformatsiyasi asliyat til birliklarining konseptual tuzilishini imkon qadar saqlab qolishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ilmiy, rasmiy va terminologik matnlarda kalkalash usuli mazmuniy aniqlik va strukturaviy izchillikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa yangi tushunchalar va terminlarni tarjima qilishda kalkalash original matndagi mantiqiy tuzilmani saqlab qolishga yordam beradi. Bu esa ilmiy muloqotda aniqlik va standartlashuvni ta'minlaydi.

Shuningdek, tadqiqot jarayonida analogiya va kalkalash transformatsiyalarining qo'llanishi kommunikativ vaziyatga bevosita bog'liq ekani aniqlandi. Agar tarjima maqsadi auditoriyaga ta'sir ko'rsatish, hissiy yoki obrazli mazmunni yetkazish bo'lsa, analogiya ustunlik qiladi. Aksincha, agar asosiy maqsad aniqlik va terminologik moslik bo'lsa, kalkalash transformatsiyasi samaraliroq hisoblanadi. Demak, tarjimon har bir vaziyatda matnning funksional yo'nalishini hisobga olgan holda mos transformatsiyani tanlashi lozim.

Tahlillar yana shuni ko'rsatdiki, mazkur transformatsiyalarning bir tomonlama qo'llanilishi ayrim kommunikativ uzilishlarga olib kelishi mumkin. Masalan, haddan tashqari analogiyalash mazmunning asliyatdagi konseptual aniqligini susaytirishi ehtimoli bor. Xuddi shuningdek, ortiqcha kalkalash matnni sun'iy va qabul qiluvchi auditoriya uchun og'ir qabul qilinadigan shaklga keltirishi mumkin. Shu bois transformatsiyalarning muvozanatli va vaziyatga mos qo'llanilishi tarjimaning umumiy sifatini belgilovchi asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi.

Tarjima jarayonida analogiya va kalkalash transformatsiyalarining qo'llanilishi bevosita tarjimaning pragmatik yo'nalishini belgilaydi. Chunki tarjima faqat til birliklarini almashtirish jarayoni emas, balki muayyan kommunikativ vaziyatda ma'no, niyat va ta'sirni qayta yaratish faoliyatidir. Har bir til o'ziga xos semantik tizim, konseptual model va madaniy kodlarga ega bo'lgani sababli, asliyat birliklarini to'g'ridan-to'g'ri ko'chirish ko'p hollarda kommunikativ

samaradorlikni ta'minlamaydi. Aynan shunday vaziyatlarda analogiya va kalkalash transformatsiyalari lingvopragmatik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Analogiya transformatsiyasi muhokama doirasida, avvalo, pragmatik moslikni ta'minlovchi mexanizm sifatida baholanadi. U tarjimonga aslyatdagi mazmunni qabul qiluvchi auditoriya tajribasi, dunyoqarashi va madaniy kontekstiga mos ravishda qayta ifodalash imkonini beradi. Bu jarayonda asosiy e'tibor semantik muvofiqlikka emas, balki funksional va ta'siriy ekvivalentlikka qaratiladi. Natijada matnning kommunikativ niyati saqlanadi, auditoriyada kutilgan reaksiya yuzaga keladi. Shu ma'noda analogiya tarjimada dinamik adekvatlikni ta'minlovchi omil sifatida talqin qilinadi.

Kalkalash transformatsiyasi esa muhokamada ko'proq strukturaviy va konseptual aniqlikni saqlash vositasi sifatida ko'rib chiqiladi. U aslyat til birliklarining ichki tuzilishini, terminologik xususiyatlarini va mantiqiy aloqalarini imkon qadar to'liq aks ettirishga xizmat qiladi. Ayniqsa ilmiy, texnik, huquqiy matnlarda kalkalash mazmuniy izchillikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, kalkalashning haddan tashqari qo'llanilishi tarjima matnining tabiiyligini susaytirishi va pragmatik ta'sirni kamaytirishi mumkin. Shuning uchun uni vaziyatga mos ravishda qo'llash zarur.

Shuningdek, muhokama jarayonida aniqlanishicha, analogiya va kalkalash transformatsiyalari o'zaro qarama-qarshi emas, balki bir-birini to'ldiruvchi strategiyalardir. Tarjimonning mahorati aynan qaysi vaziyatda qaysi transformatsiyani ustuvor qo'llashni aniqlashda namoyon bo'ladi. Agar matnning asosiy vazifasi auditoriyani ishontirish, ruhlantirish yoki emotsional ta'sir ko'rsatish bo'lsa, analogiya samaraliroq bo'ladi. Agar asosiy maqsad axborotni aniq va xolis yetkazish bo'lsa, kalkalash ustunlik qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, analogiya va kalkalash transformatsiyalari kommunikativ tarjimani ta'minlashda muhim lingvopragmatik ahamiyatga ega. Analogiya transformatsiyasi mazmunni auditoriyaga moslashtirish orqali kommunikativ samaradorlikni oshirsa, kalkalash transformatsiyasi aslyat til tushunchalarining konseptual aniqligini saqlashga xizmat qiladi. Mazkur transformatsiyalarning ongli va maqsadga muvofiq qo'llanilishi tarjimaning pragmatik adekvatligini, kommunikativ ta'sir kuchini va umumiy sifatini belgilaydi. Shu bois analogiya va kalkalash transformatsiyalarini chuqur o'rganish tarjimashunoslik nazariyasi va amaliyoti uchun muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод (вопросы общей и частной теории перевода). - Москва: Международные отношения, 1975. - 324 с.
2. Комиссаров В.Н. Теория перевода. - Москва: Высшая школа, 1990. - 253 с.

3. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода. - Москва: Международные отношения, 1980. - 207 с.
4. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. - Москва: Наука, 1988. - 364 с.
5. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика. - Москва: Наука, 1973. - 310 с.
6. Латышев Л.К. Курс перевода: эквивалентность перевода и способы её достижения. - Москва: Международные отношения, 1981. - 198 с.
7. Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. - Москва: Московский лицей, 1996. - 190 с.
8. Salomov G'. Tarjima nazariyasi asoslari. - Toshkent: O'qituvchi, 1983. - 218 b.
9. Musayev Q. Tarjima nazariyasi. - Toshkent: Fan, 2005. - 352 b.
10. Safarov Sh., Bushuy T. Til va madaniyat. - Samarqand: SamDU nashriyoti, 2006. - 255 b.
11. Nida E. Language and Culture: Contexts in Translating. - Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2001. - 217 p.
12. Newmark P. A Textbook of Translation. - London: Prentice Hall, 1988. - 292 p.
13. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. - London: Routledge, 2018. - 360 p.
14. Vinay J.-P., Darbelnet J. Stylistique comparée du français et de l'anglais: méthode de traduction. - Paris: Didier, 1958. - 331 p.